

Kostnadsfria och näringsriktiga skolmåltider

Promemoria

2 (6)

Innehållsförteckning

Kostnadsfria och näringsriktiga skolmåltider	3
Nyheter.....	3
Utgångspunkter för krav på näringsriktiga skolmåltider	3
Uttryckligt krav på näringsriktighet.....	3
Tillsyn av näringsriktigheten i skolmaten	4
Tillsynen ska inriktas på huvudmännens egenkontroll	4
De svenska näringsrekommendationerna utgångspunkt för bedömningen.....	5
Upp till huvudmannen att utforma system och metoder för att säkerställa näringsriktighet.....	4
SkolmatSverige	5
Överlämnande till annan tillsynsmyndighet.....	5
Skolinspektionens tillsynsaspekter	6

Kostnadsfria och näringsriktiga skolmåltider

Nyheter

- Regleringen av rätten till kostnadsfria skolmåltider för elever i det obligatoriska skolväsendet kompletteras med ett krav på att måltiderna ska vara näringsriktiga.

Bestämmelser om kostnadsfria och näringsriktiga skolmåltider i de obligatoriska skolformerna finns i skollagens skolformsvisa kapitel: grundskolan 10 kap. 10 §, grundsärskolan 11 kap. 13 §, specialskolan 12 kap. 10 § och sameskolan 13 kap. 10 §.

Skolmåltider behandlas i propositionen (2009/10:165) i den allmänna motiveringen på sid. 372-375 och i specialmotiveringen på sid. 731-732.

Utgångspunkter för krav på näringsriktiga skolmåltider

Skolmåltiden är av stor betydelse för utbildningen. Det understryks av regeringen i propositionen till den nya skollagen (prop. 2009/10:165, sid. 374) genom hänvisning till förarbetena till den nuvarande bestämmelsen om kostnadsfria skolmåltider i 1985 års skollag (prop. 1997/98:6, sid. 78). Där framhålls att det kan anses som en del av läroplanens intentioner att eleverna får tillgång till varierad och näringsriktig mat och får äta lunch tillsammans med andra elever och vuxna. Mot den bakgrunden, men utan att redovisa ytterligare motiv, har regeringen ansett att det i lagen ska förtydligas att de skolmåltider som serveras ska vara näringsriktiga.

Uttryckligt krav på näringsriktighet

Utbildningen ska vara avgiftsfri.

Eleverna ska utan kostnad ha tillgång till böcker och andra lärverktyg som behövs för en tidsenlig utbildning samt erbjudas näringsriktiga skolmåltider.

(10 kap. 10 §, 11 kap. 13 §, 12 kap. 10 § respektive 13 kap. 10 § skollagen)

Elever i de obligatoriska skolformerna ska redan enligt 1985 års skollag erbjudas kostnadsfria skolmåltider (grundskolan 4 kap. 4 a §, obligatoriska sarskolan 6 kap. 4 a §, sameskolan 8 kap. 4 a §, specialskolan 7 kap. 4 §). Även elever i en godkänd fristående skola som motsvarar grundskolan eller obligatoriska sarskolan har sedan tidigare denna rätt (9 kap. 7 §).

I nya skollagen utvidgas rätten så att eleverna utan kostnad ska erbjudas *näringsriktiga skolmåltider* (grundskolan 10 kap. 10 §, grundsarskolan 11 kap. 13 §, specialskolan 12 kap. 10 §, sameskolan 13 kap. 10 §). Bestämmelserna gäller såväl offentliga som fristående skolor. Oförändrat finns inga krav på skolmåltider i förskola, förskoleklass, fritidshemmet och frivilliga skolformer.

Promemoria

4 (6)

Genom regeringens hänvisning till förarbetena till den hittillsvarande bestämmelsen om skolmåltider framstår införandet av kravet på näringsriktighet endast som ett förtydligande av vad som var avsikten redan med regleringen i 1985 års lag. I och med den nya författningsbestämmelsen finns dock ett uttryckligt stöd i lagen för elevernas rätt till näringsriktiga skolmåltider och därmed för tillsynen av bestämmelsens efterlevnad.

Tillsyn av näringsriktigheten i skolmaten

Skollagen innehåller ingen precisering av begreppet ”näringsriktig”. Regeringen har ansett att det inte är möjligt att i lagen närmare föreskriva vad skolmåltiderna ska innehålla och har i stället framhållit att de svenska näringsrekommendationerna bör vara en utgångspunkt vid bedömningen av vad som är en näringsriktig måltid (prop. 2009/10:165, sid. 374).

Tillsynen ska inriktas på huvudmännens egenkontroll

Enligt förarbetena till nya skollagen är skolmåltiden att betrakta som en del av utbildningen, vilket exempelvis framkommer i specialmotiveringen till entreprenadbestämmelserna i 23 kap. 1 §, där det konstateras att stödfunktioner som skolmåltider faller inom utbildningsbegreppet och kan läggas ut på entreprenad (prop. 2009/10:165, sid. 872). Därmed är bestämmelserna om systematiskt kvalitetsarbete i 4 kap. 3 § skollagen tillämpliga också när det gäller näringsriktiga skolmåltider för eleverna. Kravet på dokumentation i 6 § innebär att tillsynen har ett gott stöd för att förvänta sig ett underlag för sin bedömning av om huvudmannen lever upp till bestämmelsen om näringsriktighet.

För Skolinspektionen framstår det inte som rimligt och möjligt att inom ramen för den regelbundna tillsynen genomföra mätningar och bedömningar av näringsinnehållet och att utbilda personalen för detta.

Tillsynen får i stället inriktas på skolhuvudmännens ansvarstagande för att de lever upp till bestämmelsen om näringsriktiga skolmåltider. Skolinspektionens tillsynskrav innebär att det ska finnas ett fungerande system som kan övertyga om att eleverna faktiskt erbjuds näringsriktiga skolmåltider. Skolinspektionen kan inte kräva att någon viss modell används.

Upp till huvudmannen att utforma system och metoder för att säkerställa näringsriktighet

Hur huvudmännen utformar system och metoder för att säkerställa näringsriktighet faller inom deras friutrymme. Den regelbundna tillsynen tillförs en bedömningspunkt med innebörden att huvudmannen dels har system för att säkerställa att de skolmåltider som serveras är näringsriktiga, dels kan visa resultat som motsvarar de svenska näringsrekommendationerna.

Livsmedelsverket, Folkhälsoinstitutet, olika intresseorganisationer och, utifrån speciallagstiftning på livsmedelsområdet, kommunerna är verksamma på skolmåltidsområdet med målsättningar som ligger i linje med skollagens krav. Deras uppdrag och ambitioner är dock mer vittgående och innefattar även aspekter som miljö och trivsel i skolmatsalen, vuxennärvaro, tidpunkter för måltider, avsaknad av onyttiga alternativ på skolan, livsmedelshantering, osv. Skolinspektionens tillsynsansvar är avgränsat till just skollagens bestämmelse om att erbjuda näringsriktiga skolmåltider kostnadsfritt. Sam-

titigt ingår skolmiljön som helhet i Skolinspektionens tillsynsområde, och därför kan det i annat sammanhang vara aktuellt att granska också miljö- och trygghetsaspekter på den del av utbildningen som skolmåltiderna utgör (bl. a. 5 kap. 3 § skollagen).

De svenska näringsrekommendationerna utgångspunkt för bedömningen

Bedömningsnormen för om skollagens krav på näringsriktiga skolmåltider är uppfyllt förutsätts vara de svenska näringsrekommendationerna, framtagna inom ramen för samarbete i Nordiska ministerrådet. Dessa anger vad en person i genomsnitt behöver av energi och näringsämnen för tillväxt och livsfunktioner. En kost planerad enligt rekommendationerna ger förutsättningar för god hälsa och minskar risken för kostrelaterade sjukdomar. Rekommendationerna är avsedda att användas för friska människor som är normalt aktiva. Livsmedelsverkets rekommendationer gäller en genomsnittlig kost under en vecka, för att utjämna skillnader inom och mellan dagar. De svenska näringsrekommendationerna och närmare information om deras tillämpning finns på Livsmedelsverkets hemsida www.slv.se.

SkolmatSverige

Skolinspektionen är, tillsammans med andra myndigheter, intresseorganisationer och kommuner, representerad i en referensgrupp för "SkolmatSverige", som är ett kommersiellt obundet webbaserat verktyg för kvalitetssäkring av skolmåltider som lanseras för hela landet 2011. Projektet finansieras av Sveriges kommuner och landsting, Stockholms stad, Statens folkhälsoinstitut samt Karolinska institutet på uppdrag av Stockholms läns landsting. Verktöget syftar till att kartlägga och förbättra skolmåltiderna i landet. Det består av ett frågeformulär för att bedöma måltidens kvalitets utifrån näring, utbud, livsmedelssäkerhet, miljö, service, pedagogik och organisation. Det innehåller bland annat kvalitetsindikatorer och webbenkäter till elever och föräldrar. Verktöget genererar resultatrapporter till skolor och kommuner med redovisning av måltidskvaliteten utifrån skolans egna svar. Rapporten är tänkt att användas som grund för utvecklingsarbete kring skolmåltiden och även som underlag vid upphandling av leverantörer av skolmat. Verktögets resultat ska också kunna användas som underlag vid forskning. SkolmatSverige sträcker sig utanför skollagens krav på näringsriktighet samtidigt som verktögets metod eventuellt inte är tillräcklig för att fullt ut säkerställa överensstämmelsen med de svenska näringsrekommendationerna. SkolmatSverige skulle kunna vara en del av huvudmannens system, men det avgörande är att denne kan uppvisa både resultat och rutiner som övertygar om att skollagens bestämmelse är uppfyllt. Webbverktöget finns tillgängligt på www.skolmatsverige.se.

Metoder måste vara tillförlitliga

Oavsett vilka metoder som används för att beräkna och redovisa näringsriktigheten i skolmåltiderna, är det angeläget att vara observant på de problem som kan vara förknippade med tillämpningen. Exempelvis innebär användning av halvfabrikat att innehållsförteckningar på produkten inte ger tillräcklig information. De värden som används måste också vara aktuella och knutna direkt till de livsmedel som används; de kan exempelvis inte hämtas från näringsberäknade recept.

Överlämnande till annan tillsynsmyndighet

Om Skolinspektionen vid sin tillsyn får kännedom om missförhållanden utanför det egna lagrummet, skulle en överlämning av ärendet kunna göras till i första hand aktu-

Promemoria

6 (6)

ell kommun, som är tillsynsmyndighet när det gäller livsmedelssäkerhet. På liknande sätt har Skolinspektionen sedan tidigare samordnat sin tillsynsroll med Socialstyrelsen, Diskrimineringsombudsmannen och Arbetsmiljöverket.

Skolinspektionens krav

För att Skolinspektionen ska anse att lagens krav på kostnadsfria och näringsriktiga skolmältider fordras följande:

- Eleverna erbjuds utan kostnad skolmältid varje skoldag.
- Huvudmannen har system för att kontinuerligt säkerställa att de skolmältider som serveras är näringsriktiga
- Huvudmannen kan visa resultat från sin systematiska uppföljning för de senaste sex månaderna som innebär att de skolmältider som serverats levt upp till de svenska näringsrekommendationerna